

NOU 2023:9 Generalistkommunesystemet – Likt ansvar – ulike forutsetninger.

Høringsfråsegn frå Fjord kommune-

Dagens kommunar har ei svært brei og omfattande oppgåveportefølgje, og oppgåvene er dei same uavhengig av kommunestorleik. Kommunesektoren står overfor store utfordringar i åra som kjem, ikkje minst når det gjeld demografisk utvikling og når det gjeld utfordringar som følgje av klima- og naturkrise.

Kommunane står for svært viktige delar av det som vi normalt omtalar som velferdssamfunnet og leverer sentrale tenester til innbyggjarane.

Generalistkommuneprinsippet inneber at alle kommunane – uavhengig av innbyggjartal, demografi, økonomi m.m. - har det same ansvaret for dei lovfesta oppgåvene.

Utvalet peikar på kartleggingar som syner at det er stor variasjon mellom kommunane når det gjeld grad av oppfylte lovkrav. Utvalet peikar vidare på at det er stor grad av samanfall mellom kommunens innbyggjartal og kommunens sentralitet på den eine sida, og kommunen si evne til å oppfylle lovkrava på den andre sida. Små og usentrale kommunar har jamt over større utfordringar enn sentrale kommunar. Nedgang i folketal og ei aldrande befolkning gir reduserte inntekter og aukande utgifter, ikkje minst for kommunar i sentralitetskategori 5 og 6. I følgje utvalet handlar utfordringsbildet ikkje berre om økonomi, men kanskje vel så mykje om kompetanse.

Utvalet har delt kommunens oppfylting av lovkrav innan tre område :

Kommunen som utøvar av mynde

Kommunen som samfunnsutviklar

Kommunen som tenesteutøvar

Ei fjerde rolle, kommunen som demokratisk aktør, er ikkje kartlagt, ettersom det ligg føre for svakt datagrunnlag. Imidlertid veit vi at valdeltakinga er større i små og mellomstore kommunar enn i store kommunar. Utvalet nemner også at innbyggjarane i mindre kommunar meiner dei har gode mulegheiter til å påverke kommunale avgjerder. Når det gjeld motivasjon til å stille til val, er denne størst i dei større kommunane, og utvalet peikar då på det lokalpolitiske handlingsrommet. Det er elles verdt å merke seg at nesten halvparten av lokalpolitikarane meiner det er administrasjonen og ikkje politikarane som utformar politikken.

Kartleggingar syner at kommunane har størst utfordringar når det gjeld å etterleve lovkrav innanfor område som krev tverrfaglege og spesialiserte fagmiljø slik som oppgåver innanfor rus- og psykiatri, men også innanfor oppgåver som krev plankompetanse og juridisk kompetanse. Utvalet peikar på at utfordringane på desse områda vil auke i åra framover, og konkurransen om den kvalifiserte arbeidskrafta vil også bli sterkare. I denne situasjonen er det grunn til å tru at det er distriktskommunane som vil kome dårlegast ut.

Utvalet drøftar om det i ein slik situasjon vil vere mest hensiktsmessig å forlate generalistkommuneprinsippet til fordel for ei anna oppgåvefordeling mellom forvaltningsnivåa, eller om utfordringane best kan løysast gjennom kommunesamanslåingar.

Utvalet konkluderer med at ei rekkje tiltak vil vere nødvendige for at kommunane skal vere rusta til å møte utfordringane.

Fjord kommune meiner at utvalet har mange gode forslag og kan utan vidare slutte seg til følgjande :

- At det bør stimulerast til interkommunalt samarbeid innan samfunnsområde der det krevst tverrfagleg og spesialisert kompetanse.
- At staten si detaljstyring bør reduserast og det lokale handlingsrommet aukast.
- At staten bør ta ei meir aktiv rolle med tanke på å bistå kommunane med kunnskap og kompetanse. Staten bør også ta ei meir aktiv rolle når det gjeld å utvikle og implementere digital infrastruktur. Helseplattforma kan tene som døme.
- At fylkeskommunen kan få ei tydelegare rettleiingsrolle, ikkje minst når det gjeld arbeid med planlegging der kommunane manglar kompetanse. Her bør fylkeskommunen si regionale utviklingsrolle kome tydeleg fram. Initiativ og hovudansvar for arealplanlegginga må ligge hos kommunen, men fylkeskommunen bør kunne bistå med fagkompetanse.
- Vi meiner vidare at det er viktig at fylkeskommunen si evne og moglegheit til å stimulere til nærings- og samfunnsutvikling bør styrkast.
- Vi er også svært tilfreds med at utvalet foreslår at det må utviklast ein god distriktpolitikk med dei rette verkemidla . Det vert peika på viktige område som utdanningspolitikk, næringspolitikk og bustadpolitikk. Vi vil særleg understreke betydninga av ein bustadpolitikk som gjer det enklare å få plass bustader til folk som kan tenkje seg å flytte til ein distriktskommune, men som ikkje kan ta den økonomiske risikoen det er å investere i eige hus eller leilegheit.

Men slik Fjord kommune vurderer dette, er der punkt i innstillinga vi absolutt ikkje kan slutte oss til.

Først og fremst gjeld det pkt 1 i tilrådinga der fleirtalet i utvalet meiner at større kommunar er det tiltaket som best løyser utfordringane kommunane står overfor. Utvalet legg vekt på at store kommunar er det grepet som i dei aller fleste tilfelle kan bidra til å løyse utfordringane med mangel på kapasitet og kompetanse.

Fjord kommune kan ikkje slutte seg til konklusjonen som tilrår større kommunar. Fjord kommune er arealmessig ein stor kommune og ein typisk distriktskommune. Her er berr vel 2500 innbyggjarar og desse er fordelt på fleire små bygdesamfunn. Landbruket er ei viktig næring med tanke på busetjing. Kommunen har også inntekter frå havbruk og kraftproduksjon. Her er også andre naturressursar som kan gi grunnlag for ny næring.

Vi ser det slik at dei ekstra inntektene distriktskommunar kan ha som følge av inntekter frå naturressursar, er viktige med tanke på å halde oppe tenester og busetjing.

Distriktskommunar har, som det vert sagt i rapporten, større kostnader enn sentrale strøk. Vi kjenner oss slett ikkje trygge på at dei ekstraintektene naturressursane skaper, vil kome utkantane til gode i ein stor kommune. Dermed vil kommunesamanslåinga berre forsterke den sentraliseringstendensen vi opplever, og gjere det enda vanskelegare å oppretthalde busetnaden i distrikta.

Å oppretthalde distriktskommunane som eigne kommunar samtidig som ein sikrar at desse kommunane får behalde inntektene frå naturressursane sine, er ei betre løysing for å halde på ei desentral busetjing. Vi meiner at det i utvalet si tilråding er lagt for stor vekt på enkelte deler av kommunen sine oppgåver, som til dømes tilsynsrolla. Fokus på spesialiserte oppgåver om oppgåver innan plan, rus og psykiatri er også sterkare vektlagt enn fokus på dei breide velferdstenestene innan oppvekst og eldreomsorg. Det er grunn til å tru at mindre kommunar kan utnytte nærleiken til innbyggjarane på ein måte som gjer at kvaliteten på tenestene reelt sett ikkje er dårlegare enn tenester som vert levert i større kommunar, kanskje tvert om.

I vår tid bur dei aller fleste innbyggjarane i Noreg i det som vert definert som store kommunar. Til trass for dette, har nesten halvparten av kommunane i landet færre enn 5000 innbyggjarar. Vi meiner dette seier mykje om geografi og busetjing i landet vårt. Fjord kommune er ein samanslått kommune der to distriktskommunar har slått seg saman. Til trass for det, er folketalet kun vel 2500 innbyggjarar og arealet til kommunen er 1200 kvadratkilometer. Kommunen er delt av fjordar og fjell. Dei geografiske og topografiske tilhøva vil ikkje verte endra om vi til dømes skulle bli ein del av Ålesund kommune. Men vi kjenner oss nokså sikre på at evne og vilje til å oppretthalde busetjinga i alle bygdene våre, ville kunne bli sterkt reduserte om vi vart del av ein stor kommune, der enkelte deler av kommunen opplever vekst, noko som gir andre utfordringar enn våre. Vi meiner at områda med distriktsutfordringar vil måtte tape i ein slik kontekst. Dette synet vert forsterka ved at det med jamne mellomrom kjem opp synspunkt i retning av at distriktskommune sine lovfesta rettar når det gjeld vertskommuneinntekter frå vasskraft m.m, skal gå inn i inntektsutjamninga. Fjord kommune meiner at ein tvert om må late vertskommunane – som i all hovudsak er distriktskommunar – få behalde desse inntektene og bruke dei på ein måte som styrkjer kommunane sine moglegheiter til å oppretthalde ein spreidd busetnad.

Vi kan følgje dette resonnementet vidare og seie at ein ueinsarta kommunestruktur faktisk er avgjerande for om vi skal greie å halde på busetjing og næringsaktivitet i heile landet. Dette er ikkje enkelt, men er av største betydning både sikkerheitsmessig og i beredskapssamanheng. Mange distriktpolitiske verkemiddel må takast i bruk, men avgjerande i dette er også det lokalpolitiske engasjementet og lokal folkevalt styring. Noreg har ein geografi og eit busetjingsmønster som gjer at det vert viktig å støtte opp under generalistkommunemodellen, sjølv om det fører til ein ueinsarta struktur.

Eva Hove

ordførar